

MERKEZ BANKALARI VE
FAİZSİZ BANKACILIK

Fatih Kazancı

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 44
İslami Finans Dizisi – 4

Fatih Kazancı, *Merkez Bankaları ve Faizsiz Bankacılık*

Yayıma Hazırlayan: Emrah Yağmurlu
Musahhih: Hatice Pirođlu

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Sarıyıldız Ofset - Sertifika No.: 23593
İvedik Ağac İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2020
ISBN: 978-625-7015-03-5

© İktisat Yayınları, 2020

Bütün yayım hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güleryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10

www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Kazancı, Fatih

Merkez Bankaları ve Faizsiz Bankacılık

1. Baskı, xviii + 382 s., 13,5 x 21 cm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN- 978-625-7015-03-5

1. İslam İktisadı 2. Faizsiz Bankacılık 3. Merkez Bankaları

MERKEZ BANKALARI VE FAİZSİZ BANKACILIK

Fatih Kazancı

iktisat
yayınları

İslami Finans Dizisi

Bu dizide, İslami finans ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide İslam ekonomisi, İslami finans ilkeleri, İslam ticaret hukukunun temel özellikleri, İslami finans kuruluşlarının felsefesi, modelleri ve araçları olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizide Yayınlanan Diğer Kitaplar

Muhammad Ayub, *İslami Finansı Anlamak*

Mehmet Saraç, *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*

Zeyneb Hafsa Orhan, *Katılım Bankacılığındaki Kâr-Zarar Ortaklığı
Enstrümanlarının Risk Analizi*

Dizide Yayınlanacak Diğer Kitaplar

Angelo M Venardos, *İslami Finans ve Bankacılıkta Güncel Meseleler*

Fatih Kazancı

Trabzon doğumlu olan Kazancı, lisans eğitimini 1993 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde birincilikle tamamlamıştır. Kazancı, yüksek lisans eğitimini 1997 yılında yine aynı üniversitenin araştırma görevlisi kadrosunda tamamlayarak yüksek mühendis ünvanını almıştır. İkinci yüksek lisans eğitimini İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı programında 2014 yılında tamamlayan Kazancı, 2019 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim dalında "Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği" adlı teziyle doktorasını tamamlayarak doktor ünvanını almıştır. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'de Dış Ticaret ve Hazine Operasyonları Departmanında Yönetici olarak görev yapmakta olan Kazancı, aynı zamanda İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde öğretim görevlisi statüsünde ders vermektedir. Kazancı'nın temel çalışma alanları; İslam ekonomisi ve finansı, uluslararası finans, dış ticaret ve hazine uygulamaları, sermaye piyasaları, merkez bankacılığı ve katılım bankacılığıdır.

Varlıklarıyla yaşama anlam katan,
eşim Filiz'e ve kızım Beliz Dila'ya.

İçindekiler

Takdim	xi
Önsöz	xv
Giriş	1
1. Merkez Bankacılığı ve Faizsiz Bankacılık	5
2. Merkez Bankaları ile Faizsiz Bankalar Arasındaki İlişkilere Yönelik Örnekler	163
3. TCMB ve Katılım Bankacılığı İlişkisi	251
4. TCMB ile Katılım Bankacılığı Arasındaki İlişkiye Dair Ürün ve Model Önerileri	285
Sonuç	359
Ek 1	363
Kaynakça	365
Dizin	377

Takdim

2008 Mali Bunalımından sonra dünya gündemine getirilen faizsiz bankacılık, günümüzde birçok ülkede ilgi görmektedir. Ülkemizde katılım bankaları olarak bilinen faizsiz bankalar, insan merkezli ve üretim eksenli İslam iktisadının ilkelerine göre kurumsallaştırılmaktadır. Faizsiz bankacılık sektörü, finansal kaynaklarını sembolik değerler ticaretinden çok reel değerlerin üretimine, ticaretine ve sabit yatırımlara kanalize ettiğinden bunalımlardan daha az etkilenmekte, üretim eksenli olmasından dolayı ise fiyat istikrarına ve iktisadi büyümeye daha fazla katkıda bulunmaktadırlar. Bu nedenle, son yıllarda, faizsiz bankalar küresel düzeyde daha fazla ilgi çekmekte ve bu bankaların finans sektöründeki payları giderek artmaktadır.

Fiyat istikrarını sağlama ve ekonomik büyümeyi sürekli kılmakla görevli olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, ikili bankacılık yapısına sahip olan diğer ülkelerde olduğu gibi konvansiyonel ve katılım bankalarına sunduğu para politikası ve para piyasası ile araç ve ürünleri etkilemekte ve yönlendirmektedir. Cari faizli bankalar ile faizsiz bankaların finansal araç ve yöntemleri farklı olduğundan, mevcut faizli bankacılık sistemine göre geliştirilen araç ve yöntemlerin olduğu gibi katılım

bankaları tarafından kullanılmasının zorunlu kılınması, uygulamada önemli sorunlara yol açmaktadır. İslam iktisadında finansal değer sahiplerinin üretimin hem getirisini hem de riskini paylaşmaları esas kabul edilmektedir. Hâlbuki faizli bankalarda finans sahipleri rizikoyu üstlenmeden finansal değerler üzerinden gelir elde etmektedirler. Faizli bankalar için kullanılan para piyasası araç ve ürünlerinin katılım bankaları için kullanılması, hem faizsiz finans kuruluşlarının rekabet gücünü zayıflatmakta hem de bu kurumlar vasıtasıyla finansal kaynaklarını değerlendirenlerin güveninin zayıflamasına yol açmaktadır.

Fatih Kazancı, bu çalışması ile ikili bankacılık yapısına sahip olan Türkiye’de ve diğer bazı ülkelerde merkez bankalarının uyguladıkları para piyasası araç ve ürünlerini incelemiş ve bu araçların fiyat istikrarı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tahlil etmiştir. Ayrıca incelediği bazı ülkelerde merkez bankalarının ikili (dual) finansal sistemleri çerçevesinde faizsiz bankalar için geliştirdikleri değişik faizsiz ürün ve uygulamaları iktisadi ve fihhi açıdan incelemiştir.

Kazancı, TCMB’nin ülkemizde 1980’li yıllardan beri faaliyet gösteren katılım bankaları için fihhi açıdan uygun yeterince yeni ürün geliştiremediğini, buna karşın TCMB’nin faizli bankalar için sürekli yeni ürün geliştirmekte olduğunu ve sembolik değerler üzerinden yeni yol ve yöntemler bulmaya gayret ettiğini vurgulamaktadır. Bu gayretlerin faiz oranları temel alındığında, para arzını artırarak enflasyona yol açtığını ve yatırım maliyetini artırmakla işsizlik ve gelir dağılımındaki dengesizliğe ortam hazırladığını açıklamakta ve bu uygulamaların, TCMB’nin asıl işlevlerinin başında gelen fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşılmasını güçleştirdiğini tespit etmektedir. Kazancı, kitabın son bölümünde ülkemizde faizsiz bankaların rekabet kapasitesini geliştirmek, fiyat istikrarına ve sürdürülebilir büyümeye katkılarını artırmak üzere yeni öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

Katılım bankalarında uzun yıllardır çalışan Kazancı, uygulamaları yakinen takip eden bir araştırmacı olarak, TCMB'nin katılım bankalarına yönelik önerdiği yeni faizsiz para piyasası ürünlerinin katılım bankalarının likidite yönetimini kolaylaştıracasını ve bu finans kurumlarının reel değer üretimine katkılarını artıracasını vurgulamaktadır. Böylece yazara göre, katılım bankaları fonlarını daha fazla üretime, ticarete ve yatırıma yöneltilmekle hem fiyat istikrarına hem de sürdürülebilir büyümeye daha fazla katkıda bulunabileceklerdir.

Bugün beşeriyetin en önemli sorunu, finansal değerlerin üretime kanalize edilmeden sembolik değerler üzerinden faiz yoluyla kâr elde edilmesinin yol açtığı üretim tüketim dengesinin giderek bozulması ve gelir paylaşımındaki adaletsizliğin dayanılmaz boyutlara ulaşmasıdır. Para-mal dengesinin sağlanması ve reel değerler üretiminin artırılmasıyla, küresel düzeyde ve ülkemizde fiyat istikrarının ve sürdürülebilir büyümenin sağlanmasında İslam iktisadı ve faizsiz finans kurumlarının önemli katkı sağlayacağı kanısındayım.

Bu eserin yazarı Fatih Kazancı'yı tebrik eder, bu çalışmayı bilim, finans kesimi ve iktisat politikaları uygulayan karar alıcıların bilgisine arz ederim.

Prof. Dr. Arif ERSOY

Ekim 2019, İstanbul

Önsöz

Elinizdeki kitap doktora tezinden üretilmiştir. Doktora tezimin konusunu araştırırken, mesleğim gereğince, tezimin katılım bankacılığına katkı yapması ilk düşündüğüm hususlardan birisiydi. Türkiye'deki katılım bankalarının ellerindeki likiditeyi yönetirken verimli ve en azından piyasa oranları kadar kâr elde edebilecekleri bir ortamın mevcut olmaması, beni bu konuda araştırma yapmaya sevk etmişti. Konu hakkında ülkemizde fazla araştırma olmasa da dünyada, bilhassa Malezya ve Körfez Bölgesi ülkelerinde bazı çalışmalar yapılmıştı. Danışmanım Sayın Prof. Dr. Arif Ersoy ile konuyu paylaştığımda, bu konunun önemli ve Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörünün sıkıntılarında biri olduğunu vurgulayarak, tez konusuna merkez bankalarını da dâhil etmemi önerdi. Konuyu rektör hocamız olan Sayın Prof. Dr. Mehmet Bulut ile de istişare etme imkânı bulduğumda, konuya sadece likidite yönetimi açısından değil faizsiz bir ekonomik sistem içerisinde merkez bankalarının para politikasını nasıl çalıştırabileceği üzerine eğilmemi tavsiye etti. Böylece tezimin konusu da netleşmeye başlamış oldu.

Sonuç itibarıyla tezimin konusunu “Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye

Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği” olarak belirledim. Bu tez ve akabinde oluşturulan bu kitap, Türkiye’de bu konu hakkında yapılan nadir çalışmalardan biridir. Araştırma yaptığım ülkeler, dünyada faizsiz bankacılığın gelişmiş olduğu ülkelerdir. Bu ülkeler Güneydoğu Asya’da Malezya; Körfez Bölgesi’nde Bahreyn, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri; Avrupa’da ise İngiltere’dir. Bu ülkelerde faizsiz bankacılık sektörü gelişmiş seviyede olup bu ülkelerin merkez bankaları, ülkelerinin ikili finansal sistemini de kontrol edip düzenleyen bankalardır.

Seçilen ülkelerde merkez bankalarının para politikalarına nasıl yön verdiklerini ve faizsiz bankacılık sektörüne hangi faizsiz ürünlerle ulaştıklarını araştırdım. Ayrıca bu ürünlerin fıkhi altyapılarını inceleyerek ülkemizde uygulama alanlarının olup olmadığını belirlemeye çalıştım. Sonrasında ülkemiz merkez bankasının hem konvansiyonel hem de katılım bankacılığı sektörüne hangi ürünleri sunduğu üzerine araştırma yaptım. Araştırma sonucunda katılım bankacılığı sektörüne çok az ürün sunulduğunu farkederek bu açığın, uygulamadaki dünya örneklerini de dikkate alarak, fıkhi açıdan uygun hangi ürünlerle kapatılabileceğine odaklandım. Son olarak, ülkemizde katılım bankacılığı sektörü üzerinden de parasal aktarım mekanizmasını çalıştırabilecek bir yaklaşım ortaya koymaya çalıştım.

Okuyucu bu kitabı, ülkemizde katılım bankacılığı sektörünün büyüme ihtimalini de göz önünde bulundurarak okumalıdır. Mevcut konjonktürün faizsiz finansal sistemi desteklediği göz önüne alındığında, önümüzdeki yıllarda TCMB; para politikası yönetiminde konvansiyonel bankalara uyguladığı faiz oranlarını katılım bankacılığı üzerine de uygulamaya devam ettiğinde, parasal aktarım mekanizmasında mevcut aksaklıklara ek olarak farklı sorunlarla da karşılaşabilecektir. Bu kitabın sonunda önerilen yaklaşım, katılım bankaları üzerinden de parasal aktarım mekanizmasını aktif olarak çalıştırabilecek bir yaklaşım

olup, sonuçta merkez bankasının bu yaklaşım sayesinde nihai hedefi olan fiyat istikrarını ve sürdürülebilir büyümeyi sağlama-
da ülkemize daha fazla katkı sağlayabileceğini düşünüyorum.

Bu çalışmanın şekillenmesi ve kontrolü sürecinde danışman hocam Sayın Prof. Dr. Arif Ersoy'un emeği çok büyüktür. Kendisi süreç içerisinde sabırla ve etkin bir şekilde etkin bilgi ve tecrübesiyle bu çalışmaya büyük katkıda bulunmuştur. Bu nedenle kendisine şükranlarımı bir borç bilirim.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Mehmet Bulut'a yapmış olduğu katkılardan ve İstanbul Üniversite'sinde görevine devam eden Sayın Prof. Dr. Servet Bayındır'a yüksek lisans ve doktora eğitimim sürecinde hem verdiği dersler hem de tez aşamasında yapmış olduğu katkılardan dolayı minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Fatih Kazancı
Ekim 2019, İstanbul